

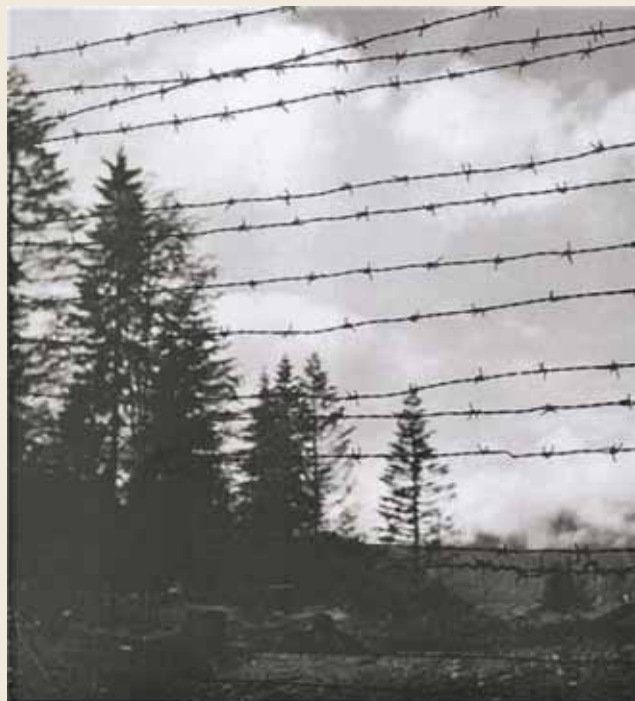
giografijo. Tako tudi cesarjev vnuk, enako kot avtorji monografije, vlogo svojega deda ocenjuje precej objektivno. Kot urednik bi lahko morda kot edino »slabost« knjige ocenil dejstvo, da avtorji ne stremijo k temu, da bi bralcu podali jasno stališče do tega, kakšen vladar je Karel I. dejansko bil. To dejstvo je po drugi strani nekako razumljivo, saj je pri večplastnih zgodovinskih osebnostih pogosto težko postaviti jasno ločnico pri ocenjevanju zgodovinske vloge posameznika, predvsem če slednjo poizkušamo oceniti v smislu »črno-belo«. Zagotovo lahko trdimo, da je Karel v mnogih vidikih svojega delovanja izstopal kot izjemno pozitivna oseba, a hkrati tudi kot šibak in neodločen vladar, ki je morda prevečkrat krmaril med različnimi strujami, namesto da bi se odločil za jasno smer svoje politike. Ker je želel ustreči vsem, je na koncu pristal na »smetišču« zgodovine. Toda povečano zanimanje za pripadnike dinastije Habsburžanov, ne nazadnje so v zadnjih letih na slovenske knjižne police prišle monografije o Francu Ferdinandu, Francu Jožefu, Mariji Tereziji in mehiškem cesarju Maksimilijanu, je mnoge izmed njih dokončno postavilo v slovensko zgodovinsko zavest kot naše nekdanje vladarje. K slednjim se je s pričujočo monografijo dokončno vrnil tudi Karel. Kot urednik knjige lahko k temu dodam samo še to, da upam, da bo monografija *Karel I. Zadnji slovenski cesar* spodbudila še druge slovenske raziskovalce, predvsem mlajšo generacijo med njimi, da so raziskave naših nekdanjih vladarjev pomembne za boljše poznavanje časa in sprejemanja odločitev naših prednikov.

Dr. Gregor Antoličič

Jana Babšek, Franc Wakounig

KONCENTRACIJSKO TABORIŠČE LJUBELJ/MAUTHAUSEN 1943–1945

Tržič: Tržiški muzej, 2020, 67 strani, fotografije, preglednice, zemljevidi

Koncentracijsko
taborišče
LJUBELJ/
MAUTHAUSEN
1943–1945

Knjiga o koncentracijskem taborišču Ljubelj avtorjev Jane Babšek in Franca Wakouniga prinaša celovit zgodovinski pregled taborišča, ki je delovalo kot zunanje koncentracijsko taborišče matičnega taborišča Mauthausen. Predstavljeni so časovnica delovanja taborišča, jetniki in njihove življenjske razmere, vodstvo taborišča, civilno taborišče, pobegi jetnikov in vloga odporniškega gibanja, značilnosti in posebnosti južnega in severnega taborišča ter pomoč domačinov.

V poglavju *Sistem koncentracijskih taborišč v času druge svetovne vojne* je opisano, kako so nemške nacistične oblasti med drugo svetovno vojno organizirale več kot 42.000 koncentracijskih taborišč, zaporov, delovnih taborišč, getov in drugih prostorov nasilja (str. 9). Taborišča so bila namenjena prevzgoji ali kaznovanju političnih in drugih nasprotnikov, ponekod tudi njihovem pobijanju. Obstajalo je več vrst koncentracijskih taborišč (dalje KT): za internacijo oz. prisilno namestitev civilnega prebivalstva in vojaških oseb, begunskih, kazenskih, delovnih, preselitvenih (npr. za zbiranje izgnancev pred transportom v delovna taborišča), uničevalnih taborišč (zlasti za Jude, npr. Auschwitz). Taborišča so spadala pod upravo SS (Schutzstaffel), ki jo je vodil Heinrich Himmler. Glavne kategorije zapornikov, ki so jih določile nacistične oblasti, so bile: politični, rasni, kriminalni, asocialni, delomrzneži, homoseksualci in pripadniki Jehovovih prič.

V poglavju *Koncentracijsko taborišče Ljubelj, zunanje taborišče Mauthausna* je predstavljeno matično KT Mauthausen, ki je delovalo v letih 1938–1945. Imelo je 50 zunanjih taborišč, med njimi tudi Ljubelj jug (danes Slovenija) in Ljubelj sever (danes Avstrija). KT Mauthausen je bilo uničevano taborišče III. stopnje, katerega namen je bil umoriti internirance, pogosto z gnanjem v prisilno suženjsko delo do smrti (od 198.000 jetnikov jih ni preživel 118.000).

V podpoglavjih *Koncentracijsko taborišče Ljubelj* in *Predor Ljubelj* so razložene značilnosti KT Ljubelj, edinega taborišča, ki je med drugo svetovno vojno delovalo na Slovenskem. Bilo je eno od 968 zunanjih taborišč, obstajalo pa je še 58 matičnih taborišč. Taborišče na Ljubelju je bilo ustanovljeno leta 1943 in je delovalo do konca druge svetovne vojne. Namen ustanovitve je bila gradnja ljubeljskega cestnega predora na strateški cesti Celovec–Kranj za boljšo prometno povezavo nemškega rajha z jadranskim območjem.

V podpoglavju *Jetniki taborišča Ljubelj* je pojasnjeno, da so bili v KT večinoma zaprti politični zaporniki, v manjši meri tudi t. i. asocialni in zaporniki s kriminalno preteklostjo. Glede narodne pripadnosti je bilo največ Francozov (800), Poljakov (450) in Rusov (188). Med jetniki je bilo tudi 110 Slovencev, v manjšem številu tudi pripadnikov drugih narodnosti. Vseh jetnikov med celotnim delovanjem taborišča je bilo 1800. Nacistične oblasti so jih pripeljale iz matičnega KT Mauthausen, nekaj tudi iz begunskih zaporov. Z delom na predoru so začeli marca 1943, decembra 1944 pa je skozi predor zapeljal prvi avtomobil. Po koncu vojne so partizani predor zaprli, za promet je bil ponovno odprt leta 1964.

V podpoglavjih *Življenjske razmere jetnikov in Ambulanti za jetnike in za esesovce* je razloženo, da so jetniki bivali v slabih življenjskih razmerah, ob slabi hrani in skromnih oblačilih so bili podhranjeni in prezeblji, za obolele je bilo slabo poskrbljeno. Jetniški zdravnik je obolele pustil umreti ali jih je poslal umret v Mauthausen, nekatere je usmrtil z injekcijo bencina, na jetnikih je izvajal poskuse.

V podpoglavjih *Civilno taborišče, Odporniško gibanje in pobeži* in poglavju *Pomoč domačinov* je opisano, da so ob jetniškem taborišču zgradili še civilno, v katerega so prek delovnih uradov vpoklicali civilne delavce, zlasti iz Gorenjske. Kljub prepovedanim stikom civilnih delavcev z jetniki so stiki obstajali. Mnogi civilni delavci so jetnikom nosili hrano, pošto in informacije o dogajanju na fronti. Pomembno vlogo pri pomoči je imel civilni delavec Janko Tišler iz Tržiča, ki je o KT Ljubelj zbral tudi številne zgodovinske vire (fotografije, pričevanja idr.) in po vojni o taborišču izdal knjigo *Mauthausen na Ljubelju*. Civilni delavci so ob pomoči Osvobodilne fronte in lokalnih prebivalcev mnogim jetnikom pomagali pobegniti. Večina le-teh se je pridružila odporniškemu gibanju.

V poglavjih *Južno taborišče* in *Severno taborišče* je podrobno predstavljena struktura obeh taborišč. Južno taborišče je imelo barake za jetnike, apelplac (zbirni prostor), nogometno in boksarsko taborišče, kuhinjo (na njenem mestu je danes skupno spominsko mesto interniranih Slovencev), ambulanto, krematorij. Severno taborišče je imelo podobno strukturo, bilo pa je manjše, življenjski pogoji so bili slabši, saj je bilo zaradi lege hladnejše in oddaljeno od domačega prebivalstva, ki tako ni imelo stika z jetniki in ni moglo nuditi pomoči.

V podpoglavjih *Taborišče ob izteku druge svetovne vojne*, *Francoska brigada Liberté* in *Poljska brigada Stary* je orisano, da je taborišče osvobodil Kokrški odred, veliko nekdanjih francoskih jetnikov je ustanovilo brigado Liberté, poljskih pa brigado Stary, v katero so se vključili še nekateri drugi nekdanji jetniki. Brigadi sta se pridružili partizanom.

V podpoglavju *Sojenje storilcem v Celovcu leta 1947* je razloženo, da je v Celovcu proti nacističnemu vodstvu KT Ljubelj potekal sodni proces pred visokim angleškim vojaškim sodiščem. Komandanta taborišča na jugu (Jakob Winkler) in na severu (Walter Brietzke) sta bila obsojena na smrt in obešena. Zdravnik Sigbert Ramsauer je bil obsojen na dosmrtno ječo, a so ga avstrijske oblasti leta 1954 izpustile na prostost. V Celovcu je nato opravljal zdravniško prakso in umrl leta 1991.

V podpoglavjih *Po drugi svetovni vojni, Spomenik J'accuse – Obtožujem* in *Spomenik Unvergessen – Ungebrochen/Nepozabljeni – Nezlomljeni* je pojasnjeno, da so na območju južnega taborišča slovenske oblasti kmalu po končani vojni vzpostavile spominski prostor. Leta 1954 je bil postavljen spomenik *J'accuse! – Obtožujem!*, ki je namenjen vsem žrtvam taborišča. Ob spomeniku so od postavitve potekale spominske slovesnosti. Spomenik predstavlja žrtev taborišča, ki mu še vedno utripa srce. Načrt za spomenik je izdelal arhitekt Boris Kobe, ki je tudi sam preživel Mauthausen, izdelal pa ga je umetnostni kovač Jože Bertoncelj iz Kroke. Območje severnega taborišča je bilo dolgo zapuščeno, šele leta 1987 so Slovenska prosvetna društva Spodnjega Roža organizirala prvo slovesnost v spomin na žrtve. Od leta 1999 spominske slovesnosti prireja Društvo Mauthausen Kärnten/Koroška. Leta 2019 pa je bilo tudi na severni strani postavljeno spominsko obeležje *Unvergessen – Ungebrochen/Nepozabljeni – nezlomljeni*, katerega avtor je japonski kipar Seiji Kimoto.

Publikacija podaja zgoščeno informacijo o sistemu in značilnostih koncentracijskih taborišč, katerih delovanje je podrobneje predstavljeno na primeru KT Ljubelj. Knjiga vključuje vsebinsko bogato fotografsko gradivo, preglednice in zemljevide, ki se lahko vključijo v pouk kot zgodovinski viri.

Odlika publikacije je, da sta obe taborišči predstavljeni skupaj, kar še dodatno prispeva k spodbujanju kulture spominjanja na dogajanje v obeh taboriščih, učiteljem pa omogoča načrtovanje obiska spominskega območja obeh nekdanjih taborišč in veliko možnosti za obmejno sodelovanje šol.

Obe spominski obeležji predstavljata središče spominskega krajine obeh taborišč in skupaj z muzejskimi zbirkami in pedagoškimi programi za učence in dijake skrbijo, da se takšni zločini proti človeštvu in človečnosti ne bi pozabili in ponovili.¹

Dr. Vilma Brodnik

OBMEJNO SODELOVANJE PREKMURSKIH IN PORABSKIH UČENCEV NA OSNOVNI ŠOLI TIŠINA

Leto 2022 je mednarodno leto mladih, zato smo v Prekmurskem društvu general Maister Murska Sobota načrtovali in tudi uspešno izvedli strokovno ekskurzijo porabskih učencev na Osnovni šoli Tišina in v Vrt spomina in tovarštva na Petanjce. Gostovanje porabskih učencev je potekalo v četrtek, 21. 4. 2022.

V Porabju se na šolah Dvojezični osnovni šoli Gornji Senik in na Dvojezični osnovni šoli Števanovci skupaj z vrtcem slovenskega jezika uči okrog 200 otrok. Pred dvema letoma so jih obiskali mladi iz Prekmurja, ki so se takrat na Dvojezični osnovni šoli Jožefa Košiča na Gornjem Seniku predstavili s kulturnim programom v prekmurskem jeziku. Takrat so si po uspešnem sodelovanju obljubili, da se v kratkem srečajo tudi v Prekmurju. Ker pa so omejitve zaradi pandemije covida-19 to v preteklih dveh letih onemogočale, je bila aktivnost izpeljana šele aprila 2022. Vsebine mednarodnega sodelovanja na obmejnem prostoru so vključevale področje lokalne zgodovine, geografskih značilnosti domače pokrajine, etnološko in kulturno dediščino, prekmurski in porabski jezik ter kulinarčno dediščino. Vse to so mladi doživeli najprej na Osnovni šoli Tišina, kjer je goste s harmoniko in pesmijo *Slovenija, od kod lepote tvoje* pričakal sedmošolec Žan Gider. Učenca Julija Prejac in Alen Maček sta nato v prekmurskem jeziku povedala pesem »V našen kraje le lipou« ... in tako povabila goste k prijetnemu doživljanju naše pokrajine. Po pozdravu ravnatelja Janka Duriča in župana občine Tišina Franca Horvata je goste pozdravila tudi predstojnica Zavoda RS za šolstvo, OE Murska Sobota Darja Farič Klemenčič, ki je poudarila, kako zelo pomembno je ohranjanje medkulturne izmenjave z institucijami in mladimi v obmejnem prostoru Slovenije in Madžarske. Gostje iz Porabja so si nato skupaj z gostitelji ogledali sodoben vrtec v sklopu Osnovne šole Tišina, šlo s čudovito okolico ter poizkusili lokalne dobrote.

Ker je dogodek organiziralo Prekmursko društvo general Maister Murska Sobota v sodelovanju z Ustanovo dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci, je kulturni program v nadaljevanju potekal v Vrtu spomina in tovarštva, kjer sta vse navzoče najprej pozdravila predsednik fundacije Ernest Ebenšpanger in Marjan Šiftar. Učencem iz Osnovne šole Tišina, ki obiskujejo interesno dejavnost *prekmurščina in prekmurski jezik* pod mentorstvom mag. Bernarde Roudi, so se priključili tudi učenci iz osnovnih šol Beltinci, Grad,

¹ Obisk spominskega območja, muzejskih zbirk ter vključitev v pedagoške programe za nekdanje koncentracijsko taborišče Ljubelj jug poteka v okviru Tržiškega muzeja, ki skrbi za spominski park (http://www.trziski-muzej.si/?page_id=987&lang=sl), obisk spominskega območja nekdanjega taborišča Ljubelj sever pa poteka v okviru Društva Mauthausen Kärnten/Koroška (<https://mkkk.at/>).